

УДК 373.5:376-056.36

Адаптація осіб із інтелектуальними труднощами до навчання у 5 спеціальному класі закладу загальної середньої освіти

Л. Степчина,
заступниця директора з НВР,
ліцей № 33 м. Житомира
e-mail: l.stepchyna@gmail.com

В. Дзегерей,
практична психологиня,
ліцей № 33 м. Житомира
e-mail: tyurikova17@ukr.net

У сучасному освітньому процесі відбуваються швидкі та кардинальні зміни, пов'язані з упровадженням у закладах загальної середньої освіти спеціальних класів для «навчання осіб з особливими освітніми потребами у спеціально створених умовах з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, забезпечення розвитку природних здібностей і обдарувань, творчого та критичного мислення, соціалізації учнів» [1].

І сучасна українська школа сьогодні є простором, де кожна дитина, незалежно від її психофізичних особливостей, має право на безпечне освітнє середовище та якісну освіту.

Однією з проблем інклюзивного навчання у закладі освіти є труднощі з адаптацією осіб із особливими освітніми потребами до умов навчання.

Перехід із початкової ланки до основної школи – це «критична точка» для будь-якої дитини. Для учнів із інтелектуальними труднощами цей період є справжнім випробуванням на психоемоційну витривалість. Є труднощі у комунікації, поведінці, сенсомоторному функціонуванні, орієнтації у навколишньому середовищі, соціальній адаптації та соціалізації [2].

Дослідження вітчизняних науковців розкривають аспекти включення осіб із інтелектуальними труднощами в освітнє середовище, їх реабілітацію та соціалізацію до суспільних норм, особливості пізнавальної діяльності, психолого-педагогічний супровід (А. Колупаєва, В. Бондар, А. Шевчук, О. Столяренко, О. Савченко, Н. Квітка, Л. Прохоренко, О. Чеботарьова, В. Шевченко, Н. Ярмола).

Проблема психологічної та професійної готовності вчителів до навчання дітей з особливими освітніми потребами розглядається у працях М. Буйняка, С. Дмитрієва, К. Іваненка, О. Таранченка, Л. Котлової [3].

В осіб із інтелектуальними труднощами обмежені можливості пізнавальної діяльності, що не дає змоги їм оперативно і правильно реагувати на деякі подразники навколишнього середовища. Ці діти мають підвищений рівень тривожності, бідний словниковий запас, порушення мовлення, що негативно відбивається на процесі їх адаптації, значні труднощі при комунікації з іншими людьми; вони схильні до неадекватних реакцій, не усвідомлюють своїх відносин з оточенням, мають низьку емоційну пристосованість до соціуму [4].

Реалізація права осіб із особливими освітніми потребами на здобуття загальної середньої освіти за місцем проживання, залучення сім'ї до участі у навчально-реабілітаційному процесі з урахуванням особливостей розвитку та потреб дитини, створення передумов для соціальної адаптації, подальшої інтеграції в суспільство стало можливим завдяки створенню в закладі загальної середньої освіти спеціальних класів [5].

Через особливості розвитку (відсутність самостійності, неусвідомленість мотивів діяльності, неправильне розуміння верховенства потреб та інтересів) учні з інтелектуальними труднощами потребують психолого-педагогічного контролю, керівництва поведінкою та діяльністю [6].

У нашому закладі освіти функціонує чотири спеціальні класи для осіб із особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні труднощі. Всього навчається 24 учні.

Цьогоріч здобувачі освіти спеціального класу ліцею № 33 перейшли до 5 класу, що стало справжнім викликом для педагогічного колективу. Адже перехід учня з ООП до школи II ступеня – це період «освітнього шоку», коли звичний затишний світ початкової школи, де був один учитель, руйнується. Зміна простору, поява більшої кількості вчителів для осіб із інтелектуальними труднощами є травмуючим фактором. Поява нового педагога порушує звичний стереотип взаємодії, що може призвести до регресу навичок, підвищення тривожності або деструктивної поведінки [7].

Для уникнення труднощів адаптації осіб із ООП у школі II ступеня роботу щодо цього питання було заплановано у декілька етапів. Ще з січня місяця було визначено педагогів, які будуть працювати у спеціальному класі. Основна увага приділялась професійній та психологічній готовності вчителів. Професійна підготовка здійснювалась шляхом проходження педагогами курсів підвищення кваліфікації, участі у семінарах, практикумах, вебінарах, тренінгах та отримання консультацій від спеціалістів ІРЦ, вивчення науково-методичної літератури, нормативно-правової бази.

Психологічна підготовка педагогів включала в себе:

- індивідуальні консультації вчителів-предметників щодо особливостей психофізичного розвитку, емоційно-вольової сфери, навчальної діяльності, освітніх потреб осіб із ООП;
- супервізії для обговорення складних випадків, підтримки емоційного стану педагога;

– семінари-практикуми, тренінги, круглі столи, майстер-класи щодо вивчення методів роботи з особами з ООП, збереження психологічного здоров'я та профілактики професійного вигорання педагогів;

– створення кола підтримки педагогів для взаємодопомоги, обмін досвідом між учителями-предметниками, які викладатимуть у спеціальному класі.

Успішна соціально-психологічна адаптація осіб із ООП до навчання у п'ятому спеціальному класі стала можливою завдяки:

– здійсненню психологічного супроводу осіб із особливим освітніми потребами, їхніх батьків та педагогів, що викладають у спеціальному класі;

– проведенню корекційно-розвиткової роботи з учнями спеціального класу;

– визначенню шляхів подолання труднощів адаптаційного періоду в умовах переходу з початкової до середньої ланки, в якому брала участь адміністрація ліцею, класний керівник четвертого спеціального класу, майбутній класний керівник і асистент учителя 5 спеціального класу, вчителі-предметники, практичний психолог, соціальний педагог, медична сестра ліцею;

– організації відвідування вчителями-предметниками, майбутнім класним керівником уроків учителя 4 спеціального класу.

Перехід до 5 класу осіб із ООП може негативно вплинути на їхній психоемоційний стан та навчальну діяльність, адже до загальних складнощів адаптації додаються специфічні бар'єри, пов'язані зі станом здоров'я чи особливостями психофізичного розвитку. У цьому випадку для підвищення мотивації до навчання рекомендується здійснювати освітній процес, орієнтуючись на сильні сторони дитини, не акцентувати увагу на тому, що дитина не вміє робити. Кожен учень має свій темп навчання.

Варто відзначити, що дуже важливою у роботі є система заохочення. Дитина має бачити не лише кінцевий результат, але і свої проміжні досягнення. Під індивідуальні потреби учня можна розробити наочні таблиці та графіки досягнень: зірочки, наліпки, картинки. Усе це треба використовувати тоді, коли є за що хвалити. Це може бути не лише досягнення у навчанні, але і приклади «правильної» поведінки, дотримання правил, виконання завдання чи його частини вчасно.

Для стабілізації психологічного стану осіб із ООП ефективним є використання арттерапевтичних технік, казкотерапії, пісочної терапії, музикотерапії, лялькотерапії. Дані техніки допомагають отримати позитивні емоції, розвивати уявлення, проявити свою індивідуальність, позбутись своїх психологічних страхів, апатії.

Використання методів арттерапії дає можливість ефективно здійснювати профілактику і корекцію тривожності, пригніченості, соціальних страхів у осіб із особливими освітніми потребами, зокрема у період їх адаптації до старшої ланки [8].

У нашому ліцеї організована цілісна психологічна підтримка дітей із ООП, їхніх батьків. Вона складається із взаємопов'язаних компонентів:

- систематичного моніторингу психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її розвитку;
- створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо ефективного розвитку осіб із ООП в соціумі;
- допомоги особам із ООП у вигляді консультування з фахівцями, логопедичної корекції, психологічної підтримки тощо;
- допомоги батькам та залучення їх до спільної командної роботи;
- організації життєдіяльності осіб із ООП в соціумі з урахуванням їх можливостей.

Тісна співпраця адміністрації ліцею, педагогів, логопедів, практичного психолога, соціального педагога, батьків, спеціалістів ІРЦ дала нам можливість створити цілісну систему підтримки, що враховує всі потреби особи з ООП та полегшує процес адаптації до середньої ланки. Педагогіка партнерства у процесі пристосування дітей з ООП до нових умов навчання сприяє створенню єдиного освітнього простору в освітньому закладі, який забезпечує гармонійний розвиток їхньої особистості, дозволяє розкрити потенціал кожної дитини.

Висновок. Успіх адаптації осіб з інтелектуальними труднощами залежить від гнучкості, розуміння потреб дитини та створення атмосфери її прийняття, що дозволяє почуватися повноцінним учасником освітнього процесу.

Для реалізації ефективного переходу до школи II ступеня важливо забезпечити:

1. Професійну та психологічну підготовку педагогів.
2. Соціально-психологічну адаптацію осіб із ООП.
3. Психологічну підтримку осіб із ООП та їхніх батьків.

Співпраця з батьками та регулярний моніторинг прогресу кожного учня сприяють кращим результатам у навчанні осіб із інтелектуальними труднощами, забезпечуючи їх успішну соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство. Тільки за умови комплексного підходу можна очікувати на гармонійний розвиток таких дітей, сприяти їхній соціальній адаптації та інтеграції в суспільство, що є важливою метою спеціальної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.08.2025 № 1182. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 15.01.2026).

2. Горішна Н., Майчук О. Порушення інтелектуального розвитку у дітей: підходи до діагностики. *Social Work and Education*. 2021. Vol.8, № 4. С. 528.

3. Степчина Л., Тюрікова В., Каленюк М. Адаптація дітей із інтелектуальними труднощами до навчання у спеціальному класі закладу загальної середньої освіти. *Педагогічна Житомирщина*. 2024. № 4 (36).

4. Чеботарьова О. Навчання та підтримка дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах війни: поради педагогам. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2022. № 107(3). С. 40–51.

5. Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.08.2025 № 1182. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 15.01.2026).

6. Ярмола Н. А. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі* : збірник матеріалів V Міжнар. конгресу зі спеціальності педагогіки, психології та реабілітології. Київ, 2019. С. 249–251.

7. Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб./ уклад. О. В. Коган та ін. Лисичанськ : ФОКСПРИНТ, 2021. 80 с.

8. Кіпріанов І. Ю., Ковальчук Т. І. Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами. *Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014. Вип. 5. С. 77–81.